

Utfordringer knyttet til revisjon av regnskaps-estimer

Revisjon av estimer i regnskapet berører grunnleggende problemstillinger knyttet til regnskapsrapporteringen og hvordan utformingen av denne påvirker revisors muligheter til å tilføre pålitelighet til regnskapet. Med utgangspunkt i ISA 540 drøfter artikkelen disse problemstillingene.

Artikkelen er forfattet av:

Professor
Aasmund Eilifsen
Programdirektør MRR Norges
Handelshøyskole

Doktorgradsstipendiat
Hilde Kinserdal
Norges Handelshøyskole

Statsautorisert revisor
Erik Mamelund
Ernst & Young

Med virkning fra 1. januar 2010 er RS 540 *Revisjon av regnskaps-estimer* og RS 545 *Revisjon av målinger av og opplysninger om virkelig verdi* erstattet av den nye standarden ISA 540 *Revisjon av regnskaps-estimer, herunder estimer på virkelig verdi og tilhørende tilleggsopplysninger*.

Revisjon av estimer i regnskapet er ikke noe nytt for revisor. Bruken av og kompleksiteten til estimatene i regnskapsrapporteringen har imidlertid økt, særlig som følge av målinger på virkelige verdier. Dette stiller revisor overfor nye utfordringer. Nye ISA 540 er en viktig, omfattende og krevende standard.

Ved revisjon av regnskaps-estimer er revisors mål å innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis om hvorvidt regnskaps-estimatene er *rimelige* («reasonable») og tilhørende tilleggsopplysninger er *tilstrekkelige* («adequate»).

Oppbyggingen av ISA 540 reflekterer den generelle risikotilnærmingen i ISA-ene og utdypet hvordan denne skal anvendes i forbindelse med revisjon av regnskaps-estimer. Blant de utfordringene standarden stiller krav og veileder om, er opparbeidelse av forståelse av klientenes håndtering av regnskaps-estimer; identifi- sering og vurdering av risikoer for vesentlig feilinformasjon knyttet til regnskaps-estimer, inkludert vurdering av graden av estimeringsusikkerhet og fastsettelse av hvorvidt det foreligger særskilte risikoer; revisors håndtering av anslåtte risikoer for vesentlig feilinformasjon i estimer, inkludert videre substanshandlinger for særskilte risikoer; og vurdering av rimeligheten av estimer og

tilstrekkeligheten av tilhørende tilleggsopplysninger. I tillegg skal revisor gjennomgå de skjønsmessige vurderingene og beslutningene som ledelsen har foretatt ved utarbeidelsen av regnskaps-estimer, for å avdekke indikasjoner på mulig manglende objektivitet hos ledelsen. ISA 540 stiller også spesifikke krav til innhenting av skriftlige uttalelser og til dokumentasjon i forbindelse med revisjon av regnskaps-estimer.

Utviklingen bort fra regnskap basert på enhetens faktiske transaksjoner til antatte hypotetiske transaksjoner mellom markedsaktører på måletidspunktet utfordrer den grunnleggende revisorfunksjonen: *å tilføre pålitelighet til regnskapet på en effektiv måte* (Martin et al. 2006, IAASB 2008, IAASB 2011a, Christensen et al. 2011). Den observante leser vil registrere at denne fundamentale utfordringen er et viktig bakteppe for ISA 540.

Sentrale begreper

Usikkerhet knyttet til enhetens forretningsaktiviteter og krav til måling i regnskapsrapporteringen gjør at mange regnskapsposter ikke kan måles nøyaktig, men må anslås. I ISA 540 defineres et *regnskaps-estimat* som et anslått pengebeløp i mangel av en nøyaktig måte å måle på. Et estimat er således et tall som representerer en usikker størrelse. Med *ledelsens punkt-estimat* forstås det beløpet som er valgt av ledelsen og som enten er regnskapsført eller som det er gitt tilleggsopplysninger om som et regnskaps-estimat.

Definisjonen av *regnskaps-estimat* innbefatter et beløp målt til virkelig verdi¹ når det foreligger estimeringsusikkerhet (*regnskaps-estimer på virkelig verdi*), og andre beløp som krever estimering. Fellesnevneren er at målingen er usikker selv om årsakene til usikkerheten kan være forskjellige. I mange tilfeller har usikkerheten i målingen sin bakgrunn i at transaksjonen gjøres opp på et fremtidig tidspunkt slik at det endelige resultatet av transaksjonen må forutsies. For regnskaps-estimer på virkelig verdi oppstår usikkerheten typisk ved estimering av markedspris for en eiendel eller

¹ ISA 540 nytter gjennomgående begrepet «fair value» og dette er oversatt med «virkelig verdi» slik som i IFRS-forskriften. Selv om det ikke legges skjul på at det forekommer ulike definisjoner av «fair value» i rammeverk for finansiell rapportering, er det tillagte innholdet til «fair value» i ISA 540 nok betydelig influert av IFRS, særlig IASB høringsutkast om «Fair Value Measurement» (2009) som bygger på SFAS 157 (2006). I den norske regnskapsloven er virkelig verdi forstått som et bredere begrep enn «fair value» i IFRS-forstand, for eksempel også som bruksverdien av en eiendel.

Revisjon

forpliktelse, typisk fordi markedsprisen er basert på en antatt hypotetisk transaksjon mellom markedsaktører.

Estimeringsusikkerhet er eksponeringen av et regnskapsestimater og tilhørende tilleggsopplysninger for den iboende mangelen på nøyaktighet ved måling. Denne usikkerheten gjør at utfallet av et estimat ikke nødvendigvis blir det ledelsen fastsatte og det beløpet revisor aksepterte som et rimelig estimat. Dette utgjør ikke nødvendigvis en feil i regnskapet. De skjønsmessige vurderingene som ledelsen må gjøre for å etablere et estimat, er basert på informasjonen som var tilgjengelig på tidspunktet for estimering. *Utfallet av et regnskapsestimater* er det faktiske pengebeløpet som materialiserer seg. Forskjellen mellom estimatet og utfallet av estimatet kan skyldes estimatets iboende usikkerhet og/eller ledelsens estimeringsprosess.

Med manglende *objektivitet hos ledelsen* forstås mangel på nøytralitet hos ledelsen ved utarbeidelsen og presentasjonen av informasjon. Den manglende objektiviteten kan være utilsiktet eller tilsiktet. Alle estimater er upresise og upresis informasjon er mer utsatt for manipulasjon. For revisor og andre er det et problem at ledelsens estimeringsprosess kan være utilsiktet utilfredsstillende eller den kan være tilsiktet feilaktig.

Revisor kan som en revisjonshandling velge selv å utarbeide et punkttestimat eller et intervall for å vurdere ledelsens punkttestimat. *Revisors punkttestimat* er det beløpet som revisor, basert på innhentet revisjonsbevis, bruker for å vurdere ledelsens punkttestimat. *Revisors intervall for estimater* er det intervallet som rommer de beløpene som revisor, basert på innhentet revisjonsbevis, bruker for å vurdere ledelsens punkttestimat.

Forståelse av enhetens håndtering av regnskapsestimater og risikovurderingshandlinger

For å utarbeide regnskapet skaffer ledelsen seg først en forståelse av kravene om regnskapsestimater i det gjeldende rammeverket for finansiell rapportering, dernest identifiseres behovet for å regnskapsføre eller opplyse om regnskapsestimater og til sist foretas selve utarbeidelsen av estimatene og tilhørende tilleggsopplysninger. Mamelund (2008 a, b, c) drøfter økonomiske og regnskapsmessige utfordringer ved estimering av ulike virkelige verdier for en rekke eiendeler og forpliktelser.

For å identifisere og vurdere risikoene for vesentlig feilinformasjon i regnskapsestimater tar revisor også utgangspunkt i de relevante rapporteringskravene og benytter deretter risikovurderingshandlinger for å forstå hvordan ledelsen identifiserer og utarbeider estimater og tilhørende tilleggsopplysninger. Når ledelsen har regnskapsført et estimat, vurderer revisor hvorvidt målingen av regnskapsestimater er tilstrekkelig pålitelig til å oppfylle kriteriet for regnskapsføring i det gjeldende rammeverket for finansiell rapportering.

Revisors forståelse av hvordan ledelsen utfører selve identifikasjonen av hvilke transaksjoner, hendelser og forhold som medfører behov for estimater, er viktig for revisors vurdering av fullstendigheten av regnskapsestimaterne, særlig når det gjelder forpliktelser. Hovedutfordringen for revisor er likevel normalt knyttet til estimeringsprosessen; metode og eventuell modell som er brukt ved utarbeidelsen av estimatet, relevante kontroller, ledelsens bruk av ekspert, forutsetninger som ligger til grunn for regnskapsestimaterne, endringer eller behov for endringer i metodevalg og ledelsens vurdering av virkning av estimeringsusikkerhet. Disse sidene ved estimeringsprosessen, samt dataene som inngår, skal revisor opparbeide seg en forståelse av for å identifisere og vurdere risikoene for vesentlig feilinformasjon i regnskapsestimater. I tillegg skal revisor gjennomgå resultatet av regnskapsestimater inkludert i tidligere perioders regnskaper og eventuell revurdering av regnskapsestimaterne. Dette kravet må sees i sammenheng med kravet i ISA 240 om å foreta en tilbakeskuende gjennomgang av ledelsens skjønsmessige vurderinger og forutsetninger knyttet til betydelige regnskapsestimater i regnskapet for foregående år. Det presiseres imidlertid i ISA 540 at gjennomgangen ikke har til hensikt å reise tvil om de skjønsmessige vurderingene foretatt i de tidligere periodene som var basert på informasjon som var tilgjengelig på det tidspunktet.

Standarden gir en omfattende veiledning om relevant kartlegging av estimeringsprosessen, inkludert særlige hensyn knyttet til mindre foretak. Omfanget av denne kartleggingen vil naturlig nok variere avhengig av type virksomhet og transaksjoner. For revisor betyr svakheter og mangler ved ledelsens estimeringsprosess at estimeringsusikkerheten øker og at det stilles større krav til revisors håndtering av de anslåtte risikoene.

Identifisering og vurdering av risikoer, inkludert vurdering av graden av estimeringsusikkerhet

Resultatene fra risikovurderingshandlingene er utgangspunktet for revisors identifisering og vurdering av risikoene for vesentlig feilinformasjon knyttet til regnskapsestimater. Typen og påliteligheten av informasjon som er tilgjengelig for ledelsen ved utarbeidelsen av et regnskapsestimater, varierer sterkt, noe som påvirker graden av estimeringsusikkerhet knyttet til regnskapsestimater. Gradene av estimeringsusikkerhet påvirker igjen risikoene for vesentlig feilinformasjon i regnskapsestimater, inkludert deres eksponering for utilsiktet eller tilsiktet manglende objektivitet hos ledelsen. Revisor skal derfor vurdere graden av estimeringsusikkerhet knyttet til regnskapsestimater. Revisor skal også etter eget skjønn vurdere hvorvidt noen av de regnskapsestimaterne som er blitt identifisert med høy estimeringsusikkerhet, medfører særskilte risikoer.

Revisors håndtering av anslåtte risikoer

Slik som fastsatt i ISA 330, krever ISA 540 at revisor utformer og gjennomfører revisjonshandlinger for regnskapsestimater som håndterer de anslåtte risikoene for vesentlig feilinformasjon på regnskaps- og påstandsnivå. Nesten halvparten av de 128 veiledningspunktene i ISA 540 omhandler spesifikke handlinger på påstandsnivå for å håndtere anslåtte risikoer.

Revisor starter ut ved å fastslå om kravene i det gjeldende rammeverket for finansiell rapportering er fulgt av ledelsen og om metodene for utarbeidelse av regnskapsestimaterne er hensiktsmessige og er konsistent anvendt. Revisor vurderer også hensiktsmessigheten av eventuelle endringer i regnskapsestimater eller i metoden fra foregående periode. En endring av estimatet eller av metode for fastsettelse av estimatet som ikke har sitt opphav i endrede forhold eller ny informasjon, er å betrakte som en vilkårlig endring. Revisor må bruke profesjonelt skjønn og sin profesjonelle skepsis i vurderingen av hva som er en vilkårlig og hva som er en god begrunnelse for endring av et regnskapsestimater eller endring av metode.

Videre krever ISA 540 at revisor gjennomfører spesifiserte revisjonshandlinger, *alene eller i kombinasjon*, som respons på risikoer for vesentlig feilinformasjon. Handlingsvalgene gjøres ut fra de iboende egenskapene ved regnskapsestimater, for eksempel

hvorvidt behovet for estimater oppstår ut fra rutinemessige eller ikke-rutinemessige transaksjoner; den anslåtte risikoen for vesentlig feilinformasjon og hvorvidt handlingene effektivt forventes å gi revisor tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis. De spesifiserte revisjonshandlingene i standarden omfatter (1) revisjonsbevis knyttet til hendelser etter balansedagen, (2) test av ledelsens utarbeidelse av estimat, (3) test av kontroller i estimeringsprosessen og (4) revisors utarbeidelse av eget estimat eller intervall.

Revisjonsbevis knyttet til hendelser etter balansedagen

Hendelser som finner sted etter balansedagen og frem til avgivelse av revisjonsberetningen, kan gi revisjonsbevis for regnskaps-estimatet. Enkelte ganger gir en gjennomgang av hendelser etter balansedagen tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for et regnskaps-estimat.

Test av ledelsens utarbeidelse av estimat

Et annet handlingsalternativ er å teste hvordan ledelsen har utarbeidet regnskaps-estimatet og dataene som regnskaps-estimatet er basert på. Testingen inkluderer vurdering av om målemetoden som er brukt, er hensiktsmessig etter omstendighetene og om forutsetningene som er anvendt av ledelsen, er rimelige i lys av det formålet med målingen som det gjeldende rammeverket for finansiell rapportering fastsetter. Testing av modeller, som særlig brukes ved utarbeidelse av regnskaps-estimater til virkelig verdi, og vurdering av rimeligheten av forutsetningene kan stille revisor på en alvorlig prøve. Spesielt gjelder dette forståelsen av hvilke føringer som ligger i rammeverket for finansiell rapportering og problemstillinger knyttet til verdsettelse.

Det gjeldende rammeverket for rapportering vil ikke alltid spesifisere hvordan måling av usikre størrelser skal skje. I slike tilfeller er revisor henvist til de generelle retningslinjer for estimering i rammeverket og sitt profesjonelle skjønn for å vurdere den konkrete estimeringen som er gjort. Etter regnskapsloven skal størrelser som er usikre, estimeres og *beste estimat* skal benyttes. Forarbeidene til regnskapsloven diskuterer forståelsen av beste estimat, men det er ikke alltid klart hva det konkrete innholdet skal være. IFRS har ingen ensartet begrepsbruk knyttet til estimater. Begreper som «estimat», «beste estimat», «et representativt pålitelig estimat» og «det best tilgjengelige estimatet» brukes uten at

det er gitt generelle retningslinjer for forståelsen av begrepene.

ISA 540 bruker begrepet modell om en spesifikk målemetode. Modeller omtales i standarden særlig i forbindelse med regnskaps-estimater på virkelig verdi når måleattributtet virkelig verdi forstås som en markedsbasert (utgangs)-pris på målingstidspunktet («fair value» i IFRS-forstand). Når ledelsen bruker en modell til å utarbeide et regnskaps-estimat, refererer begrepet inndata («input») normalt både til modellforutsetningene ledelsen har benyttet og de underliggende dataene som er brukt. Estimeringen omfatter «observerbare inndata» så vel som «ikke-observerbare» inndata. «Observerbare inndata» gjenspeiler det markedsaktørene ville ha brukt ved prisfastsettelse av en eiendel eller forpliktelse utarbeidet på bakgrunn av markedsdata innhentet fra kilder som er uavhengige av rapporteringsenheten. «Ikke-observerbare inndata» gjenspeiler enhetens egne skjønnsmessige vurderinger om hvilke forutsetninger markedsaktører ville ha brukt ved prisfastsettelse av en eiendel eller forpliktelse utarbeidet på bakgrunn av den beste informasjonen som er tilgjengelig under omstendighetene. «Fair value»-målinger av mange eiendeler og forpliktelser vil ofte kreve bruk av modeller (for eksempel nåverditeknikker) basert på «ikke-observerbare inndata». I tillegg til valg av modell, innebærer således slike «fair value»-målinger antagelser av underliggende forutsetninger og data som hypotetiske markedsaktører ville ha brukt. Revisjon av «fair value»-estimat basert på «ikke-observerbare inndata» kan derfor være svært utfordrende.

Test av kontroller i estimeringsprosessen

Sammen med hensiktsmessige substans-handlinger kan det også være aktuelt for revisor å teste kontroller som er relevante for hvordan ledelsen har utarbeidet regn-

skaps-estimater. Test av kontroller kan være en hensiktsmessig handling når ledelsens estimeringsprosess er godt utformet, implementert og vedlikeholdt, for eksempel når det finnes kontroller for gjennomgåelsen og godkjenningen av regnskaps-estimater på egnede ledelsenivåer eller når regnskaps-estimatet har sitt opphav i regnskapssystemets rutinemessige behandling av data. ISA 330 fastsetter kravene til revisors testing av kontrollenes effektivitet, inkludert kontroller som er relevante for hvordan ledelsen har utarbeidet regnskaps-estimater.

Revisors utarbeidelse av eget estimat eller intervall

Som et fjerde alternativ kan revisor utarbeide et punkttestimat eller et intervall for å vurdere ledelsens punkttestimat. Utarbeidelse av eget estimat eller et intervall kan være særlig relevant å gjøre for revisor i de tilfellene estimatet ikke er utviklet som ledd i en mer rutinemessig prosess, når revisor på grunnlag av erfaring med tidligere lignende estimater har grunn til å betvile ledelsens estimeringsprosess eller når ledelsen ellers ikke har gode prosesser for etablering av estimatet.

Revisors mulighet for å utarbeide et punkttestimat, i motsetning til et intervall, avhenger av flere faktorer, inkludert den brukte modellen, arten og omfanget av tilgjengelige data og estimeringsusikkerheten som er knyttet til regnskaps-estimatet.

Dersom revisor konkluderer med at det er hensiktsmessig å bruke et intervall, skal revisor innsnevre intervallene, basert på tilgjengelige revisjonsbevis, inntil alle utfall innenfor intervallene anses å være rimelige. Revisors intervall skal omfatte alle «rimelige utfall» snarere enn alle mulige utfall. Innsnevring av intervallene til et område der alle resultater innenfor intervallene anses som rimelige, kan oppnås ved å eliminere

Midt-Norges største Vismaforhandler til byråbransjen

ConsIT tilbyr Visma's programvareløsninger til det norske SMB-markedet, og vi har hovedtyngden av vår kundemasse innen nettopp byråbransjen.

Vi har mer enn 25 års erfaring innen IT, administrasjon og økonomi, med solid kompetanse fra tidligere stillinger i forskjellige regnskapsbyrå.

Hos oss får du riktig løsning, opplæring og brukerstøtte.

Vi har gode referanse kunder over hele landet du kan ta en prat med.

ConsIT AS

Kjøpmannsgata 12 | 7500 Stjørdal | Tlf 932 10 533 | consit.no | salg@consit.no
Avd. kontor Oslo - Pilestredet 15 | 0164 Oslo

Revisor kan utarbeide et punkttestimat eller et intervall på flere forskjellige måter (jf. ISA 540 A91)

- Bruke en modell, for eksempel en som er kommersielt tilgjengelig for bruk i en bestemt sektor eller bransje, eller en foretaksutviklet modell eller en modell utviklet av revisor.
- Videreutvikle ledelsens vurdering av alternative forutsetninger eller resultater, for eksempel ved å introdusere et annet sett av forutsetninger.
- Ansette eller engasjere en person med spesialkompetanse for å utvikle eller kjøre modellen, eller for å gi relevante forutsetninger.
- Referere til andre sammenlignbare forhold, transaksjoner eller hendelser, eller, der det er relevant, markeder for sammenlignbare eiendeler eller forpliktelser.

fra intervallet de resultatene i hver ende av intervallet som det etter revisors oppfatning er usannsynlig at vil forekomme; og fortsette å innsnevre intervallet ut fra tilgjengelige revisjonsbevis inntil revisor konkluderer med at alle resultatene i intervallet anses som rimelige.

Vanligvis er et intervall som er blitt innsnevret til å være likt eller mindre enn arbeidsvesentligheten, adekvat for formålene med å evaluere rimeligheten av ledelsens punkttestimat. I enkelte tilfeller vil det imidlertid ikke være mulig å innsnevre intervallet til under et slikt beløp. Selv om dette ikke nødvendigvis utelukker regnskapsføringen av regnskapsestimatet, kan det imidlertid indikere at estimeringsusikkerheten er slik at det foreligger en særskilt risiko.

Velger revisor å utarbeide et punkttestimat eller et intervall, og hans forutsetninger eller metode avviker fra de ledelsen anvender, må revisor danne seg en forståelse av ledelsens forutsetninger og metode. Denne forståelsen må være tilstrekkelig til å fastslå at revisors punkttestimat eller intervall tar hensyn til relevante variabler og slik at revisor er i stand til å analysere eventuelle avvik av betydning mellom revisors estimat og ledelsens. Denne analysen kan også avdekke at regnskapsestimatet er spesielt følsomt overfor visse forutsetninger og derfor kanskje representerer et regnskapsestimat med særskilt risiko.

Videre substanshandlinger for å håndtere særskilte risikoer

Dersom revisor etter eget skjønn fastslår at usikkerheten i estimatet medfører en særskilt risiko, skal revisor, i tillegg til andre substanshandlinger som er gjennomført for å oppfylle kravene i ISA 330, evaluere (jf. ISA 540 punkt 17):

- a. Hvordan ledelsen har vurdert alternative forutsetninger eller utfall, og hvorfor den har avvist dem, eller hvordan ledelsen ellers har håndtert estimeringsusikkerhet ved utarbeidelsen av regnskapsestimatet.
- b. Hvorvidt de viktige forutsetningene som er brukt av ledelsen, er rimelige.
- c. Ledelsens hensikt og evne til å gjennomføre spesifikke handlinger, når det er relevant for rimeligheten av de viktige forutsetningene som er lagt til grunn av ledelsen, eller for en tilbørlig anvendelse av det gjeldende rammeverket for finansiell rapportering.

Det kan være nødvendig for revisor å utarbeide et intervall for å vurdere rimeligheten av regnskapsestimatet, dersom ledelsen etter revisors skjønn ikke i tilstrekkelig grad har håndtert virkningene av estimeringsusikkerhet på de regnskapsestimatene som medfører særskilte risikoer.

ISA 540 presiserer at for regnskapsestimater som medfører særskilte risikoer, skal revisor innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for om ledelsens beslutning om regnskapsestimatene skal innregnes i regnskapet eller ikke, og om det valgte grunnlaget for måling av regnskapsestimatene er i samsvar med kravene i det gjeldende rammeverket for finansiell rapportering.

Rimeligheten av regnskapsestimatene og feilinformasjon

Basert på innhentede revisjonsbevis vurderer revisor hvorvidt regnskapsestimatene enten er rimelige innenfor rammen av det gjeldende rammeverket for finansiell rapportering, eller inneholder feilinformasjon. Revisor kan konkludere med at innhentede bevis underbygger et punkttestimat

som avviker fra ledelsens punkttestimat. I dette tilfellet utgjør forskjellen mellom revisors estimat og ledelsens estimat feilinformasjon. Når revisor har konkludert med at bruken av revisors intervall gir tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis, vil et punkttestimat fra ledelsen som ligger utenfor revisors intervall ikke være underbygget av revisjonsbevis. I slike tilfeller er feilinformasjonen ikke mindre enn forskjellen mellom ledelsens punkttestimat og den nærmeste størrelsen i revisors intervall. (For et eksempel se Eilifsen et al., 2010, side 104.)

I enkelte tilfeller vil ledelsen ha beregnet et pålitelighetsintervall.² Det er naturligvis en forutsetning at ledelsens valgte punkttestimat i regnskapet ligger innenfor dette pålitelighetsintervallet. Det behøver imidlertid ikke å være et sammenfall mellom ledelsen og revisors intervall. Spørsmålet om ledelsens pålitelighetsintervall og revisors intervall reiser mange utfordrende spørsmål.

Tilleggsopplysninger knyttet til regnskapsestimater

I regnskapsrapporteringen er bruken av punkttestimat for en usikker størrelse ofte forsøkt kompensert med tilleggsopplysninger om estimatet. Det er ikke alltid klart når usikre størrelser skal ha tilhørende tilleggsopplysninger og hva som er tilstrekkelige tilleggsopplysninger. Det har også vært reist spørsmål om revisors muligheter for å revidere alle typer tilleggsopplysninger (IAASB 2011a).

Revisjon av «tilhørende tilleggsopplysninger» til regnskapsestimatet har en sentral plass i ISA 540. Den tilhørende tilleggsopplysningen skal være tilstrekkelig («adequate») og for regnskapsestimater som medfører særskilte risikoer, skal revisor også vurdere om tilleggsopplysningene om estimeringsusikkerheten er adekvate. For særskilte risikoer innebærer dette at selv når opplysningene er i samsvar med det gjeldende rammeverket for finansiell rapportering, kan revisor konkludere med at opplysningene om estimeringsusikkerhet er utilstrekkelige i lys av de aktuelle omstendighetene eller faktaopplysningene.³

² Mamelund (2008 a, b, c) drøfter grundig estimeringsusikkerhet og etablerer begrepet pålitelighetsintervall forstått som et intervall med ulike størrelser på estimatene og hvor ingen av estimatene på en overbevisende måte kan hevdes å være klart bedre enn et annet.

³ For rammeverk utformet for å gi et rettviseende bilde skal revisor generelt ta stilling til om det kan være nødvendig at ledelsen gir tilleggsopplysninger ut over de som spesielt kreves av rammeverket for at regnskapet skal gi et rettviseende bilde.

Å ta stilling til hva som er tilstrekkelige tilleggsopplysninger om estimatet er ofte komplisert, særlig fordi variabler som inngår i beregningen av estimatet, er usikre og ofte flerdimensjonale av natur. For eksempel kan anslag på fremtidige kontantstrømmer omfatte antagelser om hvilke hendelser som vil skje i fremtiden, hvilke forhold som vil råde, hvilken pengemessig effekt antatte hendelser og forhold vil få og om tidspunkt for når kontanteffekten av hendelsene vil materialisere seg. Tilsvarende kan avkastningskravet omfatte antakelser om realrenteutvikling, om inflasjon og utvikling av spesifikk risiko i fremtiden. Som følge av dette kan estimeringsusikkerheten være stor og vanskelig å opplyse adekvat om. Det kan derfor være utfordrende for revisor å fastsette hva som er tilstrekkelige tilleggsopplysninger om estimater og estimeringsusikkerhet.

Indikasjoner på mulig manglende objektivitet hos ledelsen

Indikasjoner på mulig manglende objektivitet hos ledelsen (jf. ISA 540 A125)

- Endringer i et regnskapsestimater, eller metoden for å utarbeide det, der ledelsen har foretatt en subjektiv vurdering av at det har vært en endring i omstendighetene.
- Bruk av en enhets egne forutsetninger for regnskapsestimater på virkelig verdi når de ikke er i samsvar med observerbare forutsetninger i markedet.
- Utvelgelse eller oppbygning av viktige forutsetninger som gir et punkttestimat som er fordelaktig for ledelsens målsettinger.
- Utvelgelse av et punkttestimat som kan indikere et mønster av optimisme eller pessimisme.

Uredelig regnskapsføring kan være et resultat av tilsiktede uriktige regnskapsestimater. ISA 240 krever at revisor gjennomgår regnskapsestimater for manglende objektivitet hos ledelsen («management bias») ved utarbeidelsen og presentasjon av regnskapsestimater og vurderer risikoen for vesentlig feilinformasjon som skyldes misligheter. Dette innebærer at revisor vurderer konsekvensene av manglende objektivitet hos ledelsen for regnskapsestimaterne under ett, selv om regnskapsestimaterne hver for seg er rimelige. I ISA 540 presiseres det at revisor skal gjennomgå de skjønnsmessige vurderingene og beslutningene som ledelsen har foretatt ved utarbeidelsen av regnskapsestimater, for å avdekke indikasjoner på mulig manglende objektivitet hos ledelsen. Selv om det ikke påvirker revisors konklusjoner om rimeligheten av individuelle regnskapsestimater, kan slike indikasjoner påvirke revisors konklusjon om risikovurderinger og tilhørende handlinger fortsatt er hensiktsmessige og revisors vurdering av hvorvidt regnskapet totalt sett ikke inneholder vesentlig feilinformasjon (jf. ISA 700).

Skriftlige uttalelser

Revisor skal innhente skriftlige uttalelser fra ledelsen og, der det er relevant, fra dem som har overordnet ansvar for styring og kontroll, om de mener at viktige forutsetninger som er brukt ved utarbeidelsen av regnskapsestimater, er rimelige.

Sjekk firma på Proff™ Forvalt før du inngår avtaler

Med Proff™ Forvalt får du:

Totaloversikt over alle norske bedrifter

Kreditsjekk

Roller og relasjoner i næringslivet

Segmenteringsverktøy med eksport til Excel

E-postvarsling ved endringer

Gå til www.forvalt.no for en gratis og uforpliktende test av Proff™ Forvalt

Få tilgang til utvidet firma- og regnskapsinformasjon om for hele næringslivet i 7 dager.

Revisjon

Dokumentasjon

Revisor skal spesielt dokumentere grunnlaget for sine konklusjoner om rimeligheten av regnskapsestimater, med tilhørende tilleggsopplysninger, når dette medfører særskilte risikoer; og eventuelle indikasjoner på mulig manglende objektivitet hos ledelsen.

Avslutning

Denne artikkelen gir en systematisk oversikt over innholdet og kravene i ISA 540. Revisjon av estimater i regnskapet berører grunnleggende problemstillinger knyttet til regnskapsrapporteringen og hvordan utformingen av denne påvirker revisors muligheter til å tilføre regnskapet pålitelighet. Dette har åpnet for en debatt om hva revisjonsberetningen bør kommunisere når det foreligger stor usikkerheten i målingen, herunder for regnskapsestimat, og om revisor kan gi uttrykk for ulik grad av sikkerhet for ulike elementer i regnskapet (European Commission 2010, Christensen et al. 2011, IAASB 2011b).

De overordnede kvalitetsmålene for regnskap er at regnskapsinformasjonen skal være pålitelig og relevant.⁴ Det er imidlertid ikke på det konseptuelle plan klargjort hva begrepet «pålitelighet» skal bety når den tallmessige informasjonen som gis er basert på forventninger om fremtiden, og usikkerhet i tallstørrelser skal kommuniseres gjennom tilleggsopplysninger. Når nye måleattributter som «fair value» tas i bruk, uten at de overordnede kvalitetsmålene for regnskap har avklart konsekvensene av usikkerhet for regnskapsføring, måling og tilleggsopplysninger, får regnskapsprodusenter og revisor en utfordring.

Gitt den fundamentalt endrede og i mange henseender uavklarte situasjonen i regnskapsrapporteringen når det gjelder forståelsen av begrepet «fair value» og dets anvendelser, er ISA 540 på mange måter et imponerende stykke arbeid. Standarden vil være et viktig hjelpemiddel for revisor i den svært utfordrende oppgaven å revidere regnskapsestimater.

Referanser

Christensen, B, S. Glover og D. A. Wood. 2011. The Inconvenient Truth about auditing Fair Values Measures. Presentert på American Accounting

⁴ I det nye globale rammeverket i regnskap til FASB/IASB (2010) er «reliable» (pålitelig) erstattet med uttrykket «faithful representation». Det synes vanskelig å unngå å bruke «reliable» eller et begrep med tilsvarende meningsinnhold ved diskusjon av måling i regnskap. IAASB (2011) og ISA 540 bruker da også begrepet «reliable» i forbindelse med måling.

Association (AAA) Auditing Section Midyear Meeting, January 13–15, 2011. Albuquerque, USA.

- Den norske Revisorforening. 2011. ISA 240 *Revisors oppgaver med og plikter til å vurdere misligheter ved revisjon av regnskaper*.
- . 2011. ISA 315 *Identifisering og vurdering av risikoene for vesentlig feilinformasjon gjennom forståelse av enheten og dens omgivelser*.
- . 2011. ISA 330 *Revisors håndtering av anslåtte risikoer*.
- . 2010. ISA 540 *Revisjon av regnskapsestimater, herunder estimater på virkelig verdi og tilhørende tilleggsopplysninger*.
- . 2010. ISA 700 *Konklusjon og rapportering om regnskaper*.
- Eilifsen, Aa., W. F. Messier Jr., S. M. Glover og D. F. Prawitt. 2010. *Auditing & Assurance Services Second International Edition*. McGraw-Hill, London.
- European Commission. 2010. Green Paper. Audit Policy: Lessons from the Crisis. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0561:FIN:EN:PDF>
- Financial Accounting Standards Board (FASB). 2006. *Fair Value Measurement*. Statement of Financial Accounting Standard No. 157.
- Financial Accounting Standards Board (FASB)/ International Accounting Standards Board (IASB). 2010. *The Objective of General Purpose Financial Reporting and Qualitative Characteristics of Useful Financial Information*. Conceptual Framework for Financial Reporting. International Accounting Standards Board (IASB).
- International Accounting Standards Board (IASB). 2009. Exposure Draft. *Fair Value Measurement*.
- International Auditing and Assurance Board (IAASB). 2008. Staff Audit Practice Alert. *Challenges in Auditing Fair Value Accounting Estimates in the Current Market Environment*. web.ifac.org/download/Staff_Audit_Practice_Alert.pdf
- . 2011a. Discussion Paper. *The Evolving Nature of Financial Reporting: Disclosure and Its Audit Implications*. www.ifac.org/Guidance/EXD-Details.php?EDID=0154
- . 2011b. Draft Consultation Paper. Enhancing Auditor Reporting and Evolving the Standard Auditor's Report.
- Mamelund, Erik. 2008a. Del I – Virkelig verdi og andre usikre regnskapsestimater i IFRS: Profesjonell skjønnsutøvelse. *Revisjon og Regnskap* 4.
- . 2008b. Del II – Virkelig verdi og andre usikre regnskapsestimater i IFRS: Profesjonell skjønnsutøvelse. *Revisjon og Regnskap* 5.
- . 2008c. Del III – Virkelig verdi og andre usikre regnskapsestimater i IFRS: Profesjonell skjønnsutøvelse. *Revisjon og Regnskap* 6.
- Martin, R. D., J. S. Rich og T. J. Wilks. 2006. Auditing Fair Value Measurements: A Synthesis of Relevant Research. *Accounting Horizons* Vol. 20, No. 3, September.

Medlemsfordeler i Revisorforeningen

- Spørretjeneste på revisorforeningen.no innen fagområdene skatt, avgift, revisjon og regnskap (gjelder ikke studentmedlemmer).
- Elektronisk nyhetsbrevtjeneste på revisorforeningen.no.
- Nettutgaven av fagtidsskriftet *Revisjon og Regnskap* med åtte utgivelser pr. år.
- Aktuelle kurs over hele landet med gode medlemsrabatter.
- Rabatter på alle våre fagbøker.
- Rabatterte bedrifts- og privatforsikringer: bil-, reise-, innbo-, personal- og pensjonsforsikringer, ansvarsforsikring m.m. Alle forsikringsavtalene finner du i «Verktøykassen» på revisorforeningen.no.
- Rabatterte banktjenester: innskudd, plassering, lån og betalingskort – se «Verktøykassen» på revisorforeningen.no.
- Nyttige råd og tips om bl.a. etablering og drift av revisjonsselskap, personal, HR, HMS, profilering av egen virksomhet m.m. Du finner informasjonen i «Verktøykassen» på revisorforeningen.no
- Medlemskap i en organisasjon som:
  - arbeider for å sikre best mulige rammevilkår for revisor og for profesjonen.
  - arbeider for å heve revisoryrkets omdømme og fagets status.
  - arbeider for å få mest mulig hensiktsmessige og effektive rammevilkår for næringslivet.

Pr. april har Revisorforeningen 5040 medlemmer fordelt på ordinære medlemmer (3789), praksismedlemmer (168) og studentmedlemmer (1083).

